

Ilari Taskinen

Kokemuksista yllirajaisuuteen

*Sotahistorian uudet virtaukset ja kansainväliset keskustelut
1990-luvulta tähän päivään*

Kuten Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki edellisessä katsausartikkelissa esittävät, sodan sosiaali- ja kulttuurihistoria ovat olleet uuden suomalaisen sotatutkimuksen painopistealueita 2000-luvun alkupuolelta alkaen. Merkillepantavaa on voima, jolla käsite ”uusi sotahistoria” on vakiintunut akateemiselle kartalle. Sodan sosiaali- ja kulttuurihistoriaa oli tehty jo aiemmin, mutta ajatus inhimillisestä, sodan kuvaa muuttavasta näkökulmasta oli jotain, joka löysi välitöntä kosketuspintaa niin tutkijakunnasta kuin 2000-luvun alun suomalaisesta yhteiskunnasta laajemmin. Kääntein on ymmärretty luoneen tiukan rajan uuden kokemukseräisen ja vanhan armeijapohjaisen tutkimuksen välille, vaikka tämä vastakkainasettelu ei ollut esimerkiksi Kinnusen ja Kivimäen tavoite uuden sotahistorian käsitettä lanseerata.¹ Artikkelini tarkoituksena on rakentaa kansainvälistä kontekstia tälle suomalaiselle kehitykselle ja ymmärtää erityisesti tekijöitä, jotka ovat erilaisissa akateemisissa, yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa tilanteissa vaikuttaneet sotahistorian laajentumiseen ulos perinteisestä militääri- ja operaatiohistoriasta.

Vertailu ei ole aivan yksinkertaista, koska yhtä yhteisesti koettua tai edes ymmärrettyä uuden sotahistorian käännettä ei koskaan ole tapahtunut, vaikka sen käsityksen voi ehkä saada esimerkiksi Joanna Bourken artikkelista ”Uusi sotahistoria” teoksessa *Ihminen sodassa*, joka aloitti keskustelun Suomessa. Artikkelinsa lopuksi

Bourke kuitenkin toteaa suuntauksen häilyvyyden: koska uuden sotahistorian käsite on niin laava tarkoittaen käytännössä kaikkea laaja-alaista ja uutta sota-ajan tutkimusta, ”ei sillä ironisesti ole ollut kiinteää identiteettiä”² Tämä identiteettitömyys koskee koko uuden sotahistorian käsitettä. Sen käyttö maailmalla on ollut varsin rajallista painottuen 1990-luvulle. Kuten Bourke toteaa, sodan sosiaali- ja kulttuurihistorian johtavat tutkijat – joiden tausta on usein ollut aivan muilla aloilla – ovat terminä vieroksuneet uutta sotahistoriaa sen perinteiseen militäärihistoriaan viittaavan taustan takia.³ Lisäksi on huomioitava vielä tutkimuspiirien kansallisuus: vaikka sodan sosiaali- ja kulttuurihistorian yksi keskeisistä tavoitteista on ollut purkaa pinttyneitä kansallisia tulkintoja, ovat tutkimuksen painotukset silti saaneet hyvin erilaisia muotoja kansallisissa keskusteluissa.

Tutkimuspiirien häilyvyyden ja moninaisuuden huomioon ottaen rajaan artikkelini käsitteilyn seuraaviin kolmeen teemaan: ensimmäisessä osassa käsitelen uuden sotahistorian käsitteen historiaa, joka kytkeytyy tiiviisti perinteisen sotahistorian edustajien pyrkimyksiin uudistaa omaa oppialaansa 1990-luvulla. Toisessa ja kolmannessa osassa kuvaan laaja-alaisen yksilö- ja yhteiskunnallisen sotatutkimuksen läpimurtoa ja itseymmärrystä sen tärkeimmässä tutkimuspiirissä, ensimmäisen maailmansodan eurooppalaisessa tutkimuksessa. Uusi sotahistoria ei rajaudu tähän yhteen tutkimusperinteeseen, mutta sosi-

1. Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki, Johdatus koettuun sotaan. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva 2006, 18; Ks. myös Kinnusen ja Kivimäen tämän numeron katsausartikkeli, jossa he pohtivat tapahtunutta käännettä ja uuden sotahistorian käsitteen ongelmallisuutta.
2. Joanna Bourke, Uusi sotahistoria. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva 2006, 42.
3. *Ibid.*, 25–26.

aali- ja kulttuurihistoriallisten näkökulmien pitkät perinteet ja vahva asema vuosien 1914–1918 tutkimuksessa tekevät siitä kuvaavan esimerkin koko alan kehityksestä. Uudenlainen sotahistoriallinen tutkimus kiinnittyi alun perin erityisesti yksilökeskeisen kulttuurihistorian nousuun, ja aivan viime vuosina keskeiseksi käsitteeksi on noussut transnationaalisuus. Vertailukohtana tälle kehitykselle käytän toisen maailmansodan tutkimuskeskusteluja, joissa yhteiskunnalliset ja kokemukselliset näkökulmat eivät ole lyöneet yhtä vahvasti läpi. Artikkelini aikajänne ulottuu 1990-luvun alusta tähän päivään, ja käsittelyni painottuu angloamerikkalaiseen keskusteluun.

Uusi sotahistoria

Käsitteen ”uusi sotahistoria” (*new military history*) juuret ovat amerikkalaisten sotahistorioitsijoiden keskusteluissa oman tutkimusalansa suunnasta. Termi esiintyy ensimmäisen kerran *Military Affairs*-lehdessä (nyk. *The Journal of Military History*) nykyiseen viittaavassa merkityksessä vuonna 1976, ja se vakiintui seuraavan vuosikymmenen aikana.⁴ Kiivaimmillaan käsitteestä väiteltiin 1980- ja 1990-lukujen taitteessa, jolloin se oli muun muassa amerikkalaisen sotahistoriallisen seuran vuosikonferenssin pääteema, ja suuntauksen merkitystä käsiteltiin useissa *Military Affairs*-lehden artikkeleissa. Keskustelut muistuttivat suomalaista 2000-luvun keskustelua siinä, että niissä uusi sotahistoria rinnastettiin ennen kaikkea ”vanhaan”, perinteiseen operaatio- ja armeijahistoriaan. Jotain uutta oli tapahtumassa; fokus oli siirtymässä panssaripataljoonien liikkeistä yhteiskunnallisiin kysymyksiin, jopa yksilöihin.⁵

Historiasodista näiden keskustelujen osalta ei kuitenkaan voi puhua. Erona Suomeen oli, että

siinä missä täällä keskustelun aloittivat nuoremman tutkijapolven haastajat, Yhdysvalloissa keskustelua johtivat arvostetussa asemassa olleet johtavat perinteisen sotahistorian edustajat. Uusi sotahistoria nousi heidän keskusteluihinsa yleisistä akateemisista virtauksista, ns. ”uusien historioiden” vaikutuksesta. Kyse oli myös puolustusreaktiosta: sotahistoriaa pidettiin konservatiivisena, ja uudesta sotahistoriasta puhuminen oli tapa osoittaa, että myös sotahistorioitsijat olivat mukana kehityksessä. ”Vanhan liiton miehet” eivät siis tuolloin kokeneet, että uusi sotahistoria olisi heistä erillään oleva suuntaus. Heille se oli oman alan kehitystä, jossa he olivat itse tiiviisti mukana. Tämä myös näkyy siinä, mitä he pitivät uutena sotahistoriana: vaikka monissa suuntauksen tutkimuksissa alettiin puhua myös kotirintamasta ja yhteiskunnasta, ne olivat yhä keskeisesti armeijälähtöisiä ja näyttäytyivät nykypäivän näkökulmasta hyvin perinteisinä.⁶

Pysyvää liikettä näistä keskusteluista ei syntynyt. Käsitettä käyttäneet perinteisen suuntauksen edustajat saivat 1990-luvun aikana huomata, että radikaaleja uusia avauksia tekevät tutkijat tulivat pääsääntöisesti heidän yhteisönsä ulkopuolelta ja loivat omat, uudet tutkimuspiirinsä. Keskustelut uudesta sotahistoriasta hiipuivat 2000-luvulla, ja yhdestä näkökulmasta katsottuna myös koko liike loppui. Esimerkiksi William Tatum ja Michael Neiberg lukevat uuden sotahistorian suuntaukseen vain ne perinteisen militäärihistorian tutkijat, jotka 1950–1990-luvuilla pyrkivät uudistamaan alaansa laajentamalla tutkimusaluetta taistelukentiltä ympäröivään yhteiskuntaan. Tatum kuitenkin katsoo, että 1990-luvulla suuntaus pysähtyi, koska militäärihistorioitsijat eivät pystyneet muodostamaan omaa metodologiaansa armei-

4. Ensimmäiset maininnat ”uuden sotahistorian” -suuntauksesta; Russell F. Weigley, Otsikoimaton muistokirjoitus. *Military Affairs* 40:2 (1976), 95; Allan R. Millet, The Study of American Military History in the United States. *Military Affairs* 41:2 (1977), 58; Gunther E. Rothenberg & Dennis Parks, European Military History in America. The State of the Art. *Military Affairs* 41:2 (1977), 75.

5. Edward M. Coffman, The New American Military History. *Military Affairs* 48:1 (1984), 1–5; Peter Karsten, The ‘New’ American Military History. A Map of the Territory, Explored and Unexplored. *American Quarterly* 36:3 (1984), 389–418; Torbjørn L. Knutsen, Old, Unhappy, Far-off Things. The New Military History of Europe. *Journal of Peace Research* 24:1 (1987), 87–98; Benjamin Franklin Cooling, Toward A More Usable Past. A Modest Plea for A Newer Typology of Military History. *Military Affairs* 52:1 (1988), 29–31; John Whiteclay Chambers, Conference Review Essay. The New Military History. Myth and Reality. *The Journal of Military History* 55:3 (1991), 395–406; Peter Paret, The New Military History. *Parameters* 21:3 (1991), 10–18; Don Higginbotham, The New Military History. Its Practitioners and Their Practices. Teoksessa David A. Charters, Marc Milner & J. Brent Wilson (toim.) *Military History and the Military Profession*. Praeger 1992, 131–144.

6. Edellä mainittujen puheenvuorojen lisäksi hyvästä esimerkistä perinteisen suunnan edustajien itsekritiikistä ja muutospyrkimyksistä käy; John A. Lynn, The Embattled Future of Academic Military History. *The Journal of Military History* 61:4 (1997), 777–789.

jalähtöiselle sosiaali- ja kulttuurihistorian tutkimukselle.⁷

Yleisemmin kuitenkin ajatellaan, että käsitteen käytön hiipuminen kertoo suuntauksen vakiintumisesta; uutuudella ratsastamisen elinkaari on rajallinen, etenkin kun kyseessä olevasta tutkimuksesta on tullut valtavirtaa. Uutuudesta kiistely ei ole sinällään uutta. Jo 1980-luvun taisteluhistorian edustajilla oli tapana korostaa, että he ovat ottaneet ympäröivän yhteiskunnan huomioon jo vuosikymmeniä.⁸ Nämä ulostulot kertoivat tietenkin enemmän oman reviirin puolustamisesta kuin todellisesta muutoksesta, mutta 2000-luvulla sodan sosiaali- ja kulttuurihistoriallisen tutkimuksen vakiintunutta asemaa ei ole enää voinut kiistää. Kun uudesta sotahistoriasta on puhuttu, tai pikemminkin, kun se on mainittu, keskeinen sanoma on ollut suuntauksen kypsä ikä ja termin harhaanjohtavuus. Robert Citinon kuvaus käsitteen nykytilasta on osuva.

Ennen kiistanalainen ja yhä ajoittain vanhan kaartin purnauksen kohde, uusi sotahistoria, on tänä päivänä olennainen, jopa hallitseva osa tutkimusalaa, josta se alun perin syntyi. Sitä on tehty niin pitkään ja se on vakiinnuttanut asemansa niin lujasti, että sen kutsuminen ”uudeksi” tuntuu nykyisin turhalta.⁹

Hyvä vertailukohta uudelle sotahistorialle on käsite *war and society*, jota on käytetty samaan tapaan kuvaamaan tutkimusalan muutosta. Suuntaus tarkastelee tiukasti määriteltynä sodan suhdetta yhteiskunnan rakenteisiin, kuten sosiaaliluokkiin ja sukupuoleen, mutta käytännössä se on hyvin uuden sotahistorian kaltainen sodan laaja-alaisen tarkastelun synonyymi. Siltä puuttuu kuitenkin uuden sotahistorian vastakkain-

asettelua korostavat kriittisyys. Käsite on varsin neutraali, eikä se ole päätynyt teoreettisiin keskusteluihin samassa laajuudessa kuin uusi sotahistoria, mutta ehkä juuri sen takia se on myös kestänyt käytössä ja sen nimissä tarjotaan tänäkin päivänä angloamerikkalaisissa maissa yliopistotutkintoja.¹⁰

Tietyissä keskusteluissa uuden sotahistorian käsitteellä on vielä paikkansa. Vaikka itse uuden tutkimuksen tekijät eivät ole sitä yleensä omaksuneet, sotahistoriallisissa keskusteluissa – siis niissä, joissa ensisijainen tutkimuskohte on perinteisesti ajateltu sodan historia – sitä on käytetty 2000-luvulla edelleen tutkimuskentän tarkastelun välineenä. Käsitteen merkitys on näissä keskusteluissa muuttunut. Puhe ei ole enää ollut päivänpolttavasta kysymyksestä, vaan jo vuosikymmeniä sitten syntyneestä trendistä, tutkimuskohteiden ja näkökulmien laajentumisesta sotarintamalta ympäröivään yhteiskuntaan. Hyvä esimerkki on Joanna Bourken edellä mainittu artikkeli, johon uusi sotahistoria -käsitteen käyttö Suomessa keskeisesti pohjaa. Bourkelle olennaista ei ole, kuka termiä on käyttänyt tai minkälaisia jakolinjoja sillä on piirretty, vaan hänellä se yleiskäsitteenä kuvaa kaikkea sotia tarkastelevaa sosiaali- ja kulttuurihistoriaa.¹¹ Tässä merkityksessä käsitteen paikka on luonteva ainakin keskusteluissa, joissa uudet näkökulmat vertautuvat edellisten vuosikymmenien taistelukeskeiseen historiankirjoitukseen. Tähän keskusteluun oli itse asiassa Bourkenkin artikkeli alun perin kirjoitettu. Toisin kuin artikkelin suomenos, sen alkuperäinen englanninkielinen versio ei ollut osa uuden sotahistorian esiinmarssia, vaan Bourke oli laatinut sen artikkelikokoelmaan, joka käsitteli hyvin perinteisen armeijälähtöisen sotahistorian tilaa.¹²

7. William P. Tatum, *Challenging the New Military History. The Case of Eighteenth-Century British Army Studies*. *History Compass* 5:1 (2007), 72–74, 79–80; Michael S. Neiberg, *War and society*. Teoksessa Matthew Hughes & William J. Philpott (toim.) *Palgrave Advances in Modern Military History*. Palgrave Macmillan 2006, 42–43.

8. Coffman 1984, 1; Cooling 1988, 29; Paret 1991, 11, 14–16.

9. ”Once controversial, and still the occasional subject of grumbling from a traditionalist old guard, the new military history is today an integral, even dominant, part of the parent field from which it emerged. It has been around so long, in fact, and has established itself so firmly, that it seems silly to keep calling it ‘new.’” Robert M. Citino, *Military Histories Old and New. A Reintroduction*. *The American Historical Review* 112:4 (2007), 1071.

10. Neiberg 2006; Jeremy Black, *Rethinking Military History*. Routledge 2004, 49–50; Citino 2007, 1070; Wayne E. Lee, *Mind and Matter—Cultural Analysis in American Military History. A Look at the State of the Field*. *The Journal of American History* 93:4 (2007), 1117, 1138.

11. Bourke 2006.

12. Joanna Bourke, *New military history*. Teoksessa Matthew Hughes & William J. Philpott (toim.) *Palgrave Advances in Modern Military History*. Palgrave Macmillan 2006, 258–280; Samalla tavalla käsitettä käytävät myös; Stephen Morillo & Michael F. Pavkovic, *What is Military History?* Polity Press 2006.

Yksilöiden kulttuurihistoria

Sodan sosiaali- ja kulttuurihistorian tutkimuksen kehityksessä uuden sotahistorian tutkijoilla oli lopulta vain pieni rooli, kun käsite ymmärretään alkuperäisessä käyttömerkityksessään perinteisen sotahistorian sisäisenä uudistusliikkeenä. Huomattavasti tärkeämpää on ollut, että sodista ovat kiinnostuneet myös aivan muiden alojen asiantuntijat. Kirjallisuuden, antropologian, sukupuolen, väestön ja kulttuurintutkijoilla on ollut muutosvoimaa, joka on vienyt alaa eteenpäin, eivätkä he ole useinkaan halunneet samaistua sotahistorian perinteeseen, johon myös *new military history* viittaa.¹³ Uuden sotahistorian käsite ei ole juurtunut moniin kansallisiin tutkimuskusteluihin myöskään siksi, että yksilöperspektiivi sotaan on ollut osa sodan julkista muistamista jo ennen kuin akateemiset tutkijat kiinnostuivat aiheesta. Kun ihmisten tarinat ja kärsimykset ovat olleet ymmärretty osa sodan kuvastoa, ei kokemushistoriallisella tutkimuksella ole ollut tarvetta tiukkaan vastakkainaseteluun perinteisen sotahistorian kanssa. Paradoksaalisesti uuden sotahistorian käsitteen käyttö on ollut siten olematonta juuri niissä tutkimuspiireissä, joissa uudenlaisen sotatutkimuksen perinteet ovat pisimmät.

Tähän vakiintuneeseen asemaan sosiaali- ja kulttuurihistoria on päässyt eritoten ensimmäisen maailmansodan eurooppalaisessa tutkimuksessa, joka on uuden sotahistorian keskeisin tutkimuspiiri. Yhteiskunnalliset ja yksilölliset näkökulmat juurtuivat varhain erityisesti brittiläiseen tutkimukseen, koska ensimmäinen maailmansota ei saanut maassa koskaan eheän patrioottista merkitystä, vaan siihen liittyi alusta alkaen kokemus nuorten miesten järjettömästä teurastuksesta. Sodan muistoa hallinnut kysymys on ollut, miksi satojentuhansien nuorten miesten oli kuoltava muutamien belgialaisten peltojen vuoksi. Kun sitten historiantutkimuksen yleinen

kehitys tarjosi toisen maailmansodan jälkeen mahdollisuuksia sotien yhteiskunnalliseen tarkasteluun, uusien näkökulmien oli mahdollista juurtua nopeasti vuosien 1914–1918 tutkimukseen. Sosiaali- ja kulttuurihistorialliset tarkastelut ovatkin olleet jo vuosikymmeniä alan tutkimuksen valtavirtaa ja keskeisempiä kuin poliittiset tai sotilaalliset näkökulmat.¹⁴

Sosiaali- ja kulttuurihistorian vakiintuneesta ja jopa hallitsevasta asemasta ensimmäisen maailmansodan tutkimuksessa kertoo, että ne määrittävät tutkimuksen koko viime vuosikymmenten kehitystä. Havainnollistavan synteesin tästä antaa Jay Winterin ja Antoine Prostin tutkijasukupolvi-jaottelu, jota he ovat esitelleet useissa alan 2000-luvun tärkeimmistä julkaisuista. Winter ja Prost jakoivat alun perin vuonna 2004 ensimmäisen maailmansodan historiantutkimuksen kolmeen sukupolveen, jotka olivat (1) sotaa seurannut militääri- ja diplomatian historian sukupolvi, (2) 1950–1980-lukujen sosiaalhistorian sukupolvi ja (3) 1990–2000-lukujen kulttuurihistorian sukupolvi.¹⁵ Jaottelu kuvaa tutkimusta erityisesti Isossa-Britanniassa ja Ranskassa ja on hyödyllinen uuden sotahistorian yleisemmänkin kehityksen hahmottamisessa. Toisen tutkijasukupolven esiinmarssi kytkeytyi erityisesti sosiaalhistorian nousuun, jonka tutkimuskohteina olivat yhteiskuntaluokat ja yhteisöjen rakenteet.¹⁶ Se ihmisten historia, jona uusi sotahistoria tänä päivänä keskeisesti tunnetaan, on myöhempää perua: Winterin ja Prostin luokittelulla vasta kolmas, 1990–2000-lukujen tutkijasukupolvi otti keskiöön yksilöt ja heidän kokemuksensa.

Tämä kolmannen sukupolven tutkimussuuntaus syntyi länsirintaman 1914–1918 veristen taisteluhautojen muistoista. Sukupolven paradigmana on ollut ”traaginen sota, jossa pääosan esittäjät ovat uhreja, jotka eivät toimi vaan kärsivät.” He ovat tavallisia ihmisiä kaikessa yksilöllisyydessään ja kaikkine tunteineen, he eivät

13. Bourke 2006, 25–26.

14. Ensimmäisen maailmansodan sosiaalhistorian noususta ja sen suhteesta yhteiskunnalliseen tilanteeseen Isossa-Britanniassa ja muualla Euroopassa; Winter Jay & Antoine Prost, *The Great War in History. Debates and Controversies, 1914 to the Present*. Cambridge University Press 2005, 18–23, 202–205; Alex Danchev, ‘Bunking’ and Debunking. The Controversies of the 1960s. Teoksessa Brian Bond (toim.) *The First World War and British Military History*. Clarendon Press 1991, 263–288; Laajemmasta sotahistorian kulttuurihistoriallisesti kehikosta Isossa-Britanniassa; Stephen Heathorn, The Mnemonic Turn in the Cultural Historiography of Britain’s Great War. *The Historical Journal* 48:4 (2005), 1103–1024.

15. Teos julkaistiin alun perin ranskaksi vuonna 2004; Winter & Prost 2005, 199–205.

16. Ibid. 21–23, 202–203, 208–209.

edusta perinteisen sosiaalishistorian luokkajaot-
teluja tai mitään julkisia instituutioita.¹⁷ Kuvaus
päätee eritoten brittiläiseen tutkimukseen, jossa
sota on muistettu yksilöiden murhenäytelmänä.
Winter määrittää suuntauksen lähtölaukauk-
siksi uuden sotahistorian kokemushistorialliset
klassikot: Paul Fussellin *The Great War and
Modern Memory* (1975), John Keeganin *The Face
of Battle* (1976) ja Eric J. Leedin *No Man's Land*
(1979).¹⁸ Kauaskantoinen vaikutus on ollut erityi-
sesti Fussellin teoksella, joka tarkasteli sotaa ensi
kertaa sen kokijoiden omien sanojen, runojen
ja muistelmien kautta ja kertoi vaikuttavan, yksi-
lötraagisen tarinan. Fussellin mukaan sodan
tuho ei ollut vain fyysistä, vaan se myös murs-
kasi kokijoidensa uskon kehitykseen, järjestyk-
seen, hyvään ja oikeaan. Sota oli ”modernistinen
tapahtuma”, joka jätti brittiläiseen tietoisuuteen
ironisen asenteen ja kynnisen epäluulon.¹⁹ Monet
keskeiset sotakeskustelut ovat Fussellin teoksen
perillisiä. Sotilaiden ahdingon tarkastelua on
jatkettu traumatutkimuksissa,²⁰ ja kiivasta kes-
kustelua on käyty siitä, koskiko Fussellin hah-
mottama ”modernistinen käänne” kirjailijoiden
ja muun korkeastikoulutetun eliitin lisäksi myös
niitä miljoonia tavallisia kansalaisia, jotka pyrkivät
sodan jälkeen ymmärtämään ja suremaan
satojatuhansia sodassa menehtyneitä läheisi-
ään.²¹

Toinen tutkimusperinne, jossa kulttuurihisto-
rian asema on ollut keskeinen, on ensimmäisen
maailmansodan ranskalainen tutkimus. Toisin
kuin Kanaalin toisella puolella, Ranskassa sotaa
on tarkasteltu historiana, jolla oli (ja on edelleen)

kansallisesti hyvin merkittävä tarkoitus. Vapaus
oli vaakalaudalla ja sotilaallinen voitto saavutet-
tiin suurten ponnisteluiden ansiosta, vaikka rauha
lopulta hävittiin. Ranskassa sotaa ei tarkasteltu
inhimillisen tragedian perspektiivistä yhtä vah-
vasti kuin Isossa-Britanniassa, vaan 1980-luvun
lopulta lähtien keskeiseksi tutkimuskohteeksi
on noussut niin sanottu sodan kulttuuri (*culture
de guerre*). Sillä tarkoitetaan aikaisten kulttuu-
risia, psykologisia ja sosiaalisia keinoja, joilla he
tekivät sotakokemustaan ymmärrettäväksi sodan
aikana ja sen jälkeen. Käsitteen kautta on väiteltä
siitä, kestikö Ranska sodassa kansallisesti koetun
yhtenäisyyden vai kurin, järjestyksen ja yksilöitä
kovettavan väkivallan turvin. Kyse ei silti ole ollut
niinkään yksilöistä, vaan kollektiivisesta kansalli-
sesta sotakokemuksesta.²²

Myös saksalaiset tutkijat ovat ottaneet osaa
näihin keskusteluihin, vaikka Winterin ja Pros-
tin tutkijasukupolvi jaottelu ei sovi aivan yhtä
hyvin siellä tapahtuneeseen kehitykseen. Uusi
sotahistoria on kasvanut Saksassa merkittäväksi
tutkimusalaksi oikeastaan vasta 1990-luvulta läh-
tien, eikä se ole keskittynyt samalla tavalla juuri
ensimmäiseen maailmansotaan. Saksassa lähtö-
kohtana on ollut yleinen makrotason militääri-
historian kritiikki, ja uuden tutkimuksen metodit
ovat olleet myös osin erilaisia kuin Ranskassa ja
Isossa-Britanniassa. Siinä, missä brittiläistä tut-
kimusta on ohjannut muistojen, kirjallisuuden ja
runojen kulttuurihistoriallinen tulkinta, Saksassa
lähtökohta on ollut teoreettisempi, kokemuksen
(*Erfahrung*) käsitteen ympärille kietoutunut his-
toriallinen semantiikka.²³

17. Ibid. 209.

18. Jay Winter, General Introduction. Teoksessa Jay Winter (toim.) *The Cambridge History of the First World War. Volume I. Global War*. Cambridge University Press 2014, 4–5; Paul Fussell, *The Great War and Modern Memory*. Oxford University Press 1975; John Keegan, *The face of battle*. Jonathan Cape 1976; Eric J. Leed, *No Man's Land. Combat & Identity in World War I*. Cambridge University Press 1979.

19. Fussellin teoksen merkityksestä sodan kulttuurihistorian kehitykselle, ks; Leonard V. Smith, Paul Fussell's *The Great War and Modern Memory*. *Twenty-Five Years Later. History and Theory* 40:2 (2001), 241–260.

20. Ben Shephard, *A War of Nerves. Soldiers and Psychiatrists in the Twentieth Century*. Harvard University Press 2001; Fiona Reid, *Broken Men. Shell Shock, Treatment and Recovery in Britain 1914–30*. Continuum 2010; Shell-shock erikoisnumero; *Journal of Contemporary History* 35:1 (2000).

21. Modris Eksteins, *Rites of Spring. The Great War and the Birth of the Modern Age*. Houghton Mifflin 1989; Samuel Hynes, *A War Imagined. The First World War and English Culture*. Pimlico 1992; Jay Winter, *Sites of memory, sites of mourning. The Great War in European cultural history*. Cambridge University Press 1995; J. M. Winter, *Remembering war. The Great War between memory and history in the twentieth century*. Yale University Press 2006.

22. Keskustelun keskeinen teos on; Stéphane Audion-Rouzeau & Annette Becker, 14–18. *Understanding the Great War*. Hill and Wang 2002; Yleiskuvat keskeisistä keskusteluista; Leonard V. Smith, The 'Culture de guerre' and French Historiography of the Great War of 1914–1918. *History Compass* 5:6 (2007), 1967–1979. Pierre Purseigle, A very French debate. The 1914–1918 war culture. *Journal of War & Culture Studies* 1:1 (2007), 9–14.

23. Ensimmäisen maailmansodan paikasta saksalaisessa historiatietoisuudessa, ks; Annika Mombauer, *The German cen-*

Winterin ja Prostin jaottelussa on uuden sotahistorian kannalta merkittävää, että se kuvaa tutkimuksen kehitystä sen vahvoilla alueilla. Myös suomalaiset uuden sotahistorian tutkijat viittaavat keskeisesti ensimmäisen maailmansodan tutkimuksiin, vaikka täällä tutkimuskohde on maailmansodista jälkimmäinen. Ensimmäisen maailmansodan tutkimuksen kehitys kertoo myös siitä, miten sotien julkinen muistaminen vaikuttaa tutkimukseen. Vaikka Winterin ja Prostin kolmas kulttuurihistoriallinen tutkijasukupolvi on ollut kriittinen ja nostanut esiin sotiin liittyviä kipupisteitä, sitä ei ole koettu erityisen hyökkääväksi, koska ensimmäisen maailmansodan muisto oli jo entuudestaan traaginen ja vailla toisten sotien hohtoa.

Monissa muissa tutkimusperinteissä sosiaali- ja kulttuurihistorian asema ei ole kuitenkaan yhtä keskeinen. Ero on erityisen selvä, kun vertailuun otetaan toisen maailmansodan tutkimuskeskustelut. Niissä yksilö-kulttuurillinen näkökulma ei ole vielä noussut tutkimuskentän historiaa jäsentävään asemaan. Toinen maailmansota on ollut paljon pidempään, ja on kenties yhä, tapahtuma, jonka merkitys on korostuneen kansallinen. Saksassa kysymys on syyllisyydestä ja Ranskassa kansallisesta nöyrytyksestä, kun taas Amerikassa, Isossa-Britanniassa ja Venäjällä vuosia 1939–1945 muistetaan ”hyvän sotana”, jonka sotilaallinen ja poliittinen tarina natsimin lyömisestä on houkutteleva ja merkityksellinen.²⁴ Tässä tutkimuskehikossa kulttuurihistorialliset näkökulmat ovat yhä toisen luokan teemoja, vaikka ne ovatkin yleistyneet viime vuosikymmeninä.²⁵ Kun Henry Rousso kirjoittaa 2010-luvulla, että ”toista maailmansotaa ei voi enää selittää pelkästään kenraalien ja kansakuntien kautta [...] Sodat koskevat yksilöitä joilla on kasvot”,²⁶ ei tämä toisen maailmansodan tutkimuksen osalta herätä ihmetystä,

mutta kuulostaisi kyllä vanhahtavalta, jos puhe olisi ensimmäisen maailmansodan historiankirjoituksesta.

On myös esitetty ajatuksia, joiden mukaan yksilönäkökulma ei edes voi nousta hallitsevaksi näkökulmaksi vuosien 1939–1945 historiankirjoituksessa. Toinen maailmansota oli totaalista sodankäyntiä, jossa verta eivät vuodattaneet vain kansalaissoitaat, vaan ennennäkemättömässä laajuudessa myös sodankäynnin ja vainon alle sortuneet siviilit. Tämän historian kirjoittamisessa yksilöiden kokemuksilla voi olla vähemmän sijaa kuin ensimmäisessä maailmansodassa. Ajatus nousee esiin vuonna 2015 julkaistusta *The Cambridge History of The Second World War* -teoksesta. Sen kolmannen osan toimittajat Michael Geyer ja Adam Tooze toteavat suoraan, että ensimmäisen maailmansodan kulttuurinen perspektiivi ei sovi toiseen maailmansotaan, koska tällöin kulttuuri oli paljon ”ohjelmallisempaa” kuin vuosina 1914–1918. Toisin sanoen ihmisten käyttäytymistä ohjattiin ja kontrolloitiin propagandalla, ideologialla ja väkivallalla siten, että heidän yksilöllisillä kokemuksillaan ei ollut samanlaista kulttuurisesti uutta luovaa painoarvoa kuin ensimmäisessä maailmansodassa.²⁷ Palaan tähän aiheeseen vielä seuraavassa, viime vuosien tutkimuskeskusteluja käsittelevässä osassa.

Transnationaalisuus

Viime vuosina yksilöiden kokemusten uutuusarvo on tutkimuskentällä laskenut ja niiden tilalle ja rinnalle on noussut uusia trendejä. Jay Winterin mukaan ensimmäisen maailmansodan tutkimus onkin jo siirtynyt seuraavan tutkijasukupolven aikaan. Viisi vuotta alkuperäisen jaottelunsa jälkeen, vuonna 2009, hän arvioi nykytutkijakunnan

tenary of the First World War. *War & Society* 36:4 (2017), 276–288; Yksityiskohtaisen esittelyn saksalaiseen keskusteluun ja metodologiaan antaa; Ville Kivimäki, Sodan kokemushistoria. Uusi saksalainen sotahistoria ja kokemushistorian sovellusmahdollisuudet Suomessa. Teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva 2006, 69–86.

24. John Lukacs, *The Legacy of the Second World War*. Yale University Press 2010, 2–6.

25. Kaikki sosiaali- ja kulttuurihistoria luetaan yhä helposti osaksi yhtä ”from below”-trendiä; Thomas W. Zeiler & Daniel M. DuBois, Introduction. Teoksessa Thomas W. Zeiler & Daniel M. Dubios (toim.) *A Companion to World War II. Volume 1*. Wiley-Blackwell 2013, 2.

26. Henry Rousso, A New Perspective on the War. Teoksessa Jörg Echternkamp & Stefan Martens (toim.) *Experience and Memory. The Second World War in Europe*. Berghahn Books 2010, 11.

27. Michael Geyer & Adam Tooze, Introduction to volume III. *The Cambridge History of the Second World War. Volume III. Total War. Economy, Society and Culture*. Cambridge University Press 2015, 13–14.

kuuluvan jo neljanteen sukupolveen ja ehdotti sen nimeksi transnationaalista sukupolvea. Tätä joukkoa yhdistää Winterin mukaan ennen kaikkea globaalisuus, kun sotaa tarkastellaan valtiotajojen yli ja mukaan otetaan myös Euroopan ulkopuolisten alueiden historiat. Tutkimuskoh-teissa on tapahtunut muutos: niitä eivät ole enää vain valtiot tai yksilöiden kokemukset vaan myös monitasoiset, ylirajaiset ilmiöt, joita sota synnytti ja kuljetti eri puolille maapalloa.²⁸

Winterin näkemys on helppo hyväksyä. Eräs 2000-luvun toistuva teema sotahistoriallisissa keskusteluissa – ja myös muussa historiantutkimuksessa – on ollut kansallisvaltio- ja eurokeskeisyyden kritiikki. Erityisesti 1900-luvun kahden maailmansodan tutkimusten tilaa käsittelevissä keskusteluissa on toistuvasti esitetty, että maailmansotia on tarkasteltava tapahtumina, jotka eivät eristyneet vain yksittäisiin valtioihin, vaan vaikuttivat samalla tavoin ihmiskohtaloihin ympäri maapalloa.²⁹ Vertailevaa ja kansainvälistä tutkimusta on myös tehty. Tutkijoiden tiivistynyt yhteistyö on viimeisen parinkymmenen vuoden aikana tuottanut kasoittain kansainvälisiä kokoomateoksia ja myös todellisia transnationaalisia tutkimuksia, kuten Pariisin, Lontoon ja Berliinin ensimmäisen maailmansodan historiaa vertaileva eurooppalainen projekti *Capital Cities at War: Paris, London, Berlin 1914–1919*.³⁰ Esimerkkeinä ylirajaisesta yhteistyöstä käyvät myös vuosituhaten alussa perustettu *International Society for First World War Studies*, sodan kansainvälinen tutkimusensyklopedia *1914–1918 online* ja eurooppalainen sodan materiaalipankki *Europeana 1914–1918*.³¹ 2010-luvun akateemisessa ilmastossa transnationaalisuus kuvaa tätä kehitystä hyvin

ainakin, jos sen ymmärtää laajassa merkityksessä tarkoittamaan tutkimuksen yleistä kansainvälistymistä, vertailevuutta ja maantieteellistä laajentumista, eikä pelkästään sitä, että tutkimus kohdistuisi ylirajaisiin ilmiöihin.³²

Transnationaalisuus on noussut niin keskeiseen asemaan ensimmäisen maailmansodan tutkimuksessa, että se on nostettu alan tärkeimmän tuoreen kokoelmateoksen, Winterin toimittaman *The Cambridge History of The First World War* (2014), päänäkökulmaksi. Globaalisuus, vertailevuus ja ylirajaisuus ovat toki olleet vastaavien teosten pakollisia mainoslauseita jo vuosia, mutta tässä teoksessa niistä todistaa myös sisältö. Artikkeleita eivät määrittele rintamalinjojen rajat, vaan yhteiskunnalliset ja kokemukselliset ilmiöt. Kontrasti perinteiseen sotahistorian käsittelyyn on valtava. Olisiko vielä muutama vuosikymmen sitten kyseisen kaltaisessa yleisteoksessa käsitelty sotavuosien ihmissuhteita sillä tarkkuudella, että kirjassa olisi omat lukunsa parisuhteille, lapsille ja perheille? Sukupuolinäkökulmille on varattu neljä artikkelia ja omansa on myös espanjantaudilla, jonka kontolle kirjautui enemmän ihmishenkiä kuin kaikille vuosien 1914–1918 taisteluille, mutta joka harvoin mielletään osaksi sotahistoriaa.³³ Niin sanotuilla perinteisillä kysymyksillä on paikkansa tässäkin teoksessa, mutta jokaista luotia ei enää lasketa eikä kaikkia diplomaattisia kiistoja pohdita nootin tarkkuudella. Aikojen muuttumisesta kertoo, että ennen niinkin keskeinen akateeminen kiistanaihe kuin se, miksi maailmansota syttyi, on tiivistetty yhteen artikkeliin.³⁴

Ylirajaisuuden suosiota ensimmäisen maailmansodan historiassa selittävät osaltaan sosiaali- ja kulttuurihistorian vahvat perinteet alan tutki-

28. Jay Winter, *Approaching the History of the Great War. A User's Guide*. Teoksessa Jay Winter (toim.) *The Legacy of the Great War. Ninety Years On*. University of Missouri Press 2009, 6–10.

29. Jay Winter, *Paris, London, Berlin 1914–1919. Capital cities at war*. Teoksessa Jay Winter & Jean-Louis Robert (toim.) *Capital cities at war. Paris, London, Berlin 1914–1919*. Cambridge University Press 1997, 3–8; Brian Holden Reid, *American Military History. The Need for Comparative Analysis*. *The Journal of American History* 93:4 (2007), 1154–1157; Michael S. Neiberg, *Toward a Transnational History of World War I*. *Canadian Military History* 17:3 (2012), 31–37.

30. Jay Winter & Jean-Louis Robert (toim.) *Capital cities at war. Paris, London, Berlin 1914–1919*. Cambridge University Press 1997; Jay Winter & Jean-Louis Robert (toim.) *Capital cities at war. Paris, London, Berlin 1914–1919. Volume 2. A Cultural History*. Cambridge University Press 2007.

31. <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/home/> (16.2.2018); <https://www.europeana.eu/portal/en/collections/world-war-i> (16.2.2018).

32. Transnationaalisen tutkimuksen monimerkityksellisyydestä; Pierre-Yves Saunier, *Transnational history*. Palgrave Macmillan 2013, 2–32; C. A. Bayly et al., *AHR Conversation*. On Transnational History. *The American Historical Review* 111:5 (2006), 1441–1464.

33. Jay Winter (toim.) *The Cambridge History of the First World War. Volume 3. Civil Society*. Cambridge University Press 2014.

34. Jay Winter (toim.) *The Cambridge History of the First World War. Volume 1. Global War*. Cambridge University Press 2014.

muksessa. Toisin kuin monet tapahtumahistoriaa korostavat perinteiset perspektiivit, sosiaalisia ja kulttuurisia ilmiöitä tarkastelevat näkökulmat taipuvat luontevasti temaattiseen käsittelyyn ja kansainväliseen vertailuun. Transnationaalisuus jatkaa myös uudesta kulumasta tutkimusalan ihmislähtöistä, sotakriittistä lähestymistapaa. Tämä kritiikki kohdistui tutkimuksen kulttuurihistoriallisessa vaiheessa ennen kaikkea perinteisen tutkimuksen armeijaperspektiiviin, kun tutkimuskohteet vaihdettiin sotajoukoista tavallisiin ihmisiin. Transnationaalisuus taas rikkoo kansallista tutkimuskehystä, joka on ollut kiinteä tutkimuksen rajaaja vielä uudessakin sotahistoriassa.

Entä toisen maailmansodan tutkimus? Kiinnostavaa kyllä, vaikka kulttuurihistoria ei olekaan muodostunut johtavaksi paradigmatoksi vuosien 1939–1945 käsittelyssä, toisen maailmansodan historia on ollut monessa mielessä transnationaalista jo kauan ennen kuin ensimmäisen maailmansodan tutkijat alkoivat vertailla aiheitaan. Toinen maailmansota oli todellinen globaali taistelu; se vyöryi yli mantereiden ja rintamien sekä erotti ja yhdisti kansoja ideologisiin blokkeihin, joita kansakuntien käymässä ensimmäisessä maailmansodassa ei vielä ollut. Toisen maailmansodan jättämä jälki 1900-luvun jälkipuoliskon maailmaan on ollut myös suurempi ja väkivaltaisempi kuin ensimmäisellä maailmansodalla.³⁵ Toinen maailmansota onkin ollut tapahtuma, jonka johtavat sotahistoriantutkijat ovat aina halunneet kuvata ”kokonaan” maailmanlaajuisesti ainakin konfliktin sotilaallisesta perspektiivistä.³⁶

Toinen maailmansota on myös kansainvälistä identiteettipolitiikkaa. Sen muistolle on tänä päivänä tarjolla universaali näkökulma: holokausti. Juutalaisten kansanmurha oli 1970-luvulle asti historian tutkimuksen marginaalissa, mutta viimeistään vuosituhannen vaihteessa se oli nous-

sut keskeiseksi sodan mielettömyyden peiliksi. Kysymys on historiasta, mutta myös identiteeteistä ja ylirajaisesta moraalisesta vastuusta. Holokaustin muistamisesta ja sen syyllisten etsimisestä ja tuomitsemisesta on tullut projekti, johon ei ole pitkään aikaan enää pelkästään kutsuttu vaan velvoitettu jokainen valtio ja kansa, olipa heidän roolinsa mikä tahansa itse tapahtumassa.³⁷ Kyse on osaltaan historian tutkimuksen ja yleisen historiatietoisuuden moraalisesta ja kriittisestä käänteestä, joka on viime vuosikymmeninä tullut osaksi toisen maailmansodan julkista käsittelyä. Ensimmäinen maailmansota ei sen kaukaisuuden takia herätä enää yhtä suuria kansallisia ja ylirajaisia intohimoja kuin toinen maailmansota, joka on yhä tapahtuma, jonka muiston suunnasta postkolonialistiset, feministiset ja muut kriittiset kansainväliset virtaukset haluavat sanoa sanansa.³⁸

Edellä kuvatut pitkät perinteet kansainvälisessä tutkimuksessa voivat olla osaltaan sen taustalla, ettei transnationaalisuutta korosteta toista maailmansotaa käsittelevissä julkaisuissa tänä päivänä samalla voimalla kuin ensimmäisen maailmansodan kohdalla – tämä siittäkin huolimatta, että itse tutkimukset todistavat globaalina näkökulman voimistumisesta. Alan uusimmat kokoomateokset, kuten *A Companion to World War II* (2013) ja *The Cambridge History of The Second World War* (CHSWW, 2015) ovat vahvasti transnationaalista historiaa.³⁹ Ne eivät yllä uusimman ensimmäistä maailmansotaa käsittelevän tutkimuksen ylirajaisuuteen – esimerkiksi CHSWW-sarjan teos ei ohita sodan syitä yhdellä artikkelilla ensimmäistä maailmansotaa käsittelevän sisarteoksensa tapaan, vaan tarjoilee alkupalaksi kahdeksan lukua kunkin suurvallan sotavalmisteluista ja suunnitelmista – mutta suurin osa myös näiden teosten artikkeleista jäsenyyttä tapahtumahistorian sijaan temaattisesti ja

35. Gerhard L. Weinberg, *The Place of World War II in Global History*. Teoksessa Thomas W. Zeiler & Daniel M. DuBois (toim.) *A Companion to World War II. Volume II*. Wiley-Blackwell 2013.

36. John Keegan, *The Second World War*. Century Hutchinson 1989; Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms. A Global History of World War II*. Cambridge University Press 1994; Antony Beevor, *The Second World War*. Weidenfeld & Nicolson 2012.

37. Daniel Levy & Natan Sznajder, *Memory Unbound. The Holocaust and the Formation of Cosmopolitan Memory*. *European Journal of Social Theory* 5:1 (2002), 87–106.

38. Jie-Hyun Lim, *The Second World War in global memory space*. Teoksessa Michael Geyer & Adam Tooze (toim.) *The Cambridge History of the Second World War. Volume III. Total War. Economy, Society and Culture*. Cambridge University Press 2015, 715–722.

39. *A Companion to World War II*. Wiley-Blackwell 2013; *The Cambridge History of the Second World War*. Cambridge University Press 2015.

kansainvälisesti vertaillen.⁴⁰ Ero ensimmäisen maailmansodan sisarteokseen on lähinnä siinä, että taistelu- ja tapahtumahistorian käännteillä on näissä teoksissa yhä korostettu rooli eivätkä ne jäseny transnationaaliseen muotoon yhtä helposti kuin yhteiskunnalliset ja kulttuurilliset ilmiöt, jotka hallitsevat ensimmäisen maailmansodan uusia esityksiä.

Mielenkiintoista kuitenkin on, että yllä mainittujen teosten toimittajat eivät edes halua korostaa näitä tuoreita näkökulmia, vaan pikemminkin vähättelevät niiden roolia perinteisten kysymysten rinnalla. Thomas Zeiler ja Daniel Dubois kirjoittavat teoksensa *A Companion to World War II* painottavan ”kansainvälisiä ja transnationaalisia perspektiivejä”, mutta jatkavat, että kirja ei missään nimessä myöskään ohnda perinteistä *blood and guts* historiaa, jota tarkastellaan sekä valtiollisesta että globaalista perspektiivistä.⁴¹ CHSWW-sarjan toimittaja Evan Mawdsley taas toteaa lakonisesti transnationaalisuuden olevan vain lähinnä uusi termi vertailevalle, kansainväliselle tai globaalihistorialle, ”joita kaikkia tämä teos tietenkin on”. Hänkin tosin puhuu edelleen myös kansallisen näkökulman puolesta: valtioiden tekemät päätökset sodasta ja rauhasta ovat yhä elintärkeä osa kansainvälistä historiaa. Lisäksi hän puolustaa suoraan sarjan ensimmäisen osan kansallisvaltionäkökulmaa: ”Perustelu tälle on se, että CHSWW on sodan, tietyn tapahtuman historia [...] Tämä oli sota, joka käytiin erinäisten tavoitteiden ja ideologioiden ohjaamien valtioiden välillä.”⁴² Ovanko nämä näkemykset perusteltuja? Oli asiasta mitä mieltä tahansa, voi muutosvastarinnan taustalla nähdä samoja syitä kuin sosiaali- ja kulttuurihistorian suhteellisen heikossa asemassa vuosien 1939–1945 tutkimuk-

sessä: sodan tähän päivään kurottuvat vaikutukset ohjaavat sen tutkimusta yhä kansallisiin, poliittisiin ja tapahtumakeskeisiin kysymyksiin.

Olen korostanut tähän mennessä sitä, että sotahistorian monimuotoistumista – tai tämän kehityksen vastustamista – ovat ohjanneet akateemiset virtaukset, mutta ennen kaikkea sotien erilaiset merkitykset nykyajassa. Sotien tosiasiallisesti poikkeavia luonteita ei voi myöskään sivuttaa. Lopuksi on vielä mainittava yksi tekijä: ajan kulku. Kuten esimerkiksi Tuomas Tepora on analysoinut, sodat siirtyvät vääjäämättä kokemuseräisistä muistoista kulttuuriseen muistiin, jolloin niitä voidaan yleensä tarkastella tunteettomammin ja laajemmasta perspektiivistä.⁴³ Tähän liittyviä keskusteluja on käyty viime vuosina ensimmäisen maailmansodan tutkijoiden kesken, kun sodasta on tullut kuluneeksi sata vuotta. Kun *Zeithistorische Forschungen / Studies in Contemporary History* -lehti pyysi kuutta ensimmäisen maailmansodan tutkijaa keskustelemaan sodan historiantutkimuksen tilasta, lähtökohtana oli sodan vaipuminen yhä etäisempään menneisyyteen ja toisaalta globaalin perspektiivin nousu.⁴⁴

Näitä muutoksia eivät keskustelijat voineet kiistää. Globaali, ylijarainen sotahistoria on täällä, eikä sitä ”yksikään vakavasti otettava tutkija voi ohittaa” ainakaan tietyissä teemoissa, kuten Gerhard Hirschfeld toteaa.⁴⁵ Näistä vakuutteluista huolimatta keskustelusta jäävät silti päällimmäisenä mieleen yhä voimakkaasti vaihtelevat kansalliset tulkinnat, mutta toisaalta sotaa koskevan yleisen historiatietoisuuden heikentyminen. Jay Winterin muistutettua neljännen, transnationaalisen sukupolven teoriastaan on hyödyllistä kuulla Pietarin Eurooppalaisen yliopiston professorin Boris Kolonitskiin suusta, että ensimmäistä

40. John Ferris & Evan Mawdsley (toim.) *The Cambridge History of Second World War. Volume 1. Fighting the War*. Cambridge University Press 2015.

41. Zeiler & Dubois 2013, 2.

42. ”The justification for all this is that the CHSWW is the history of a war, a particular event [...] This was a war that was fought between states with particular interest and ideologies.” Evan Mawdsley, General Introduction. Teoksessa John Ferris & Evan Mawdsley (toim.) *The Cambridge History of Second World War. Volume 1. Fighting the War*. Cambridge University Press 2015, 5–6.

43. Tuomas Tepora, Toisen maailmansodan muistokulttuuri. Kommunikatiivisesta muistamisesta kulttuurilliseen muistiin. Teemu Tallberg, Anni Ojajarvi & Tiina Laukkanen (toim.) *Puolustuskannalla. Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*. Verkkojulkaisuja 122. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura 2017; Patrick Finney, Politics and technologies of authenticity. The Second World War at the close of living memory. *Rethinking History* 21:2 (2017), 154–170.

44. Global Perspectives on World War I. Roundtable Discussion. *Zeithistorische Forschungen/Studies in Contemporary History* 11 (2014), 93.

45. Ibid., 94.

maailmansotaa tarkastellaan Venäjällä yhä lähinnä kansallisesta näkökulmasta, jos ollenkaan.⁴⁶ Sodan merkitys ei ole entisellään edes maassa, jossa se on ennen muodostanut kansakunnan ytimeen pureutuvan sukupolvikokemuksen: muistovuosista huolimatta enää alle puolet brittinuorista pystyy kertomaan ensimmäisen maailmansodan alkamis- tai päättymisvuotta.⁴⁷

Johtopäätökset

Mitä artikkelissani esitetyt kehityskulut kertovat suomalaisesta uuden sotahistorian käännteestä? Ensinnäkin, ja kuten Kinnunen ja Kivimäki ovat myös edellä todenneet, Suomeen uusi sotahistoria rantautui varsin myöhään. Toisekseen uusi sotahistoria -käsitteen käyttö on ollut Suomessa erilaista kuin sen syntysijoilla. Suomessa sitä on käytetty hyökkäävästi, ”vanhaa” armeijanäkökulmaa kritisoiden, kun taas maailmalla käsite syntyi itseasiassa juuri näiden perinteisen suunnan edustajien omien muutospyrkimysten luomuksena. Tämä ero myös alleviivaa sitä, että

Suomessa uusi sotahistoria on ollut poikkeuksellisen selvä käänne. Alan kansainvälisissä tutkimuspiireissä siirtymä sosiaali- ja kulttuurihistoriallisiin kysymyksiin on ollut pidempi ja usein rauhallisempi, koska yksilöiden kokemukset ja kärsimykset ovat olleet osa sotien kulttuurista muistia jo ennen akateemisen tutkimuksen heräämistä. Suomessa yksilön näkökulma ei ollut ennen 2000-lukua samalla tavalla keskeinen osa sodan julkista muistamista. Uuden sotahistorian voima Suomessa onkin piillyt siinä, että se ei ole vain sanallistanut, vaan myös vapauttanut yhteiskunnallista keskustelua sodan inhimillisestä puolesta, joka oli jäänyt vuosikymmeniä jatkuneen ja 1990-luvulla huipentuneen kansallisen näkökulman korostamisen varjoon.

FM Ilari Taskinen on tohtorikoulutettava Tampereen yliopiston historian oppiaineessa.
Sähköposti: ilari.taskinen@uta.fi.

46. Ibid., 101–102.

47. Ibid., 109.